

LA POESIA COM A REPRESA CULTURAL EN LA POSTGUERRA A L'ÀREA D'INFLUÈNCIA DE REUS

INTRODUCCIÓ

Com a mostra més immediata de la represa cultural i literària catalanes a Reus i a la seva àrea d'influència, el que trobem és la poesia. Una poesia que ha de servir per demostrar que la llengua catalana continua viva i ha de servir per cultivar-la en un registre més formal que el del carrer; es tracta d'una poesia que arrenca en la clandestinitat i que comptarà amb certa permissivitat per allò de tractar-se d'un gènere d'elit que poc podia influir al gran conjunt de la població; a més, cal tenir en compte que, en la majoria dels casos, tampoc no destacava per la qualitat —però, és clar, era només una excusa per mantenir viva la flama d'aquella llengua, la nostra, que havien volgut apagar; era només una mostra de l'«afany testimonial i la voluntat de refermar la catalanitat i de preservar l'ús de la llengua per sobre de tot», tal com diu B. de Riquer (1989: 238). Calia, en paraules de Salvador Espriu, «salvar els mots» i mantenir l'esperança d'un poble que podia i volia renéixer.

Que això sigui possible, com veurem, es deu a un seguit de gent que, per damunt de la por que la repressió i la censura del moment feien inevitable, va mostrar la voluntat ferma de mantenir uns ideals i de no deixar perdre una identitat que es volia anorrear. Josep M. Ainaud de Lasarte (2002: 8) ens ho diu d'aquesta manera:

Com les brases sota la cendra, hi havia qui no desesperava, i que es posà a treballar per a reconstruir la cultura i el país, i, en primer lloc, la llengua catalana. Això va ser possible per l'esforç col·lectiu de tot un poble: pares, mares, fills i filles, avis i àvies, néts i nètes. Un esforç anònim, popular, que mereix ser recordat.

Aquesta és la meua intenció, recordar aquest esforç i aquesta gent; esmentaré uns noms, és clar, però darrere n'hi havia molts d'altres i, sens dubte, si va ser possible, va ser gràcies a la complicitat de tots.

I. JOCS FLORALS D'ESTAR PER CASA

Així, a Reus, ja el 1945, enmig de l'esperança que els esdeveniments mundials afectessin els de casa i acabessin amb l'horror que s'hi vivia, però encara sumits en la brutalitat repressiva, trobem uns Jocs Florals d'estar per casa que se celebren clandestinament a l'Institut Pere Mata de Reus, un centre psiquiàtric; uns Jocs Florals que sorgeixen d'una voluntat jovial dels mateixos metges de l'Institut. Prova d'això és que no només destinen premis entorn el lema: «Pàtria, Fe i Amor», sinó que també hi havia els extraordinaris i se'n destina un a «la poesia més dolenta» (Cunillera 1946). D'aquests Jocs Florals d'estar per casa n'hi haurà una segona edició, el 1946, que pren més volada i més solemnitat, que va a càrrec del doctor Lluís Grau Barberà; així, tot i mantenir el nom —i dir-se, per tant, igualment «d'estar per casa»—, en aquesta segona edició aquests Jocs Florals compten amb molta més gent que en la primera; per això, si en la primera edició se celebren al xalet dels metges, en la segona se celebren al Teatre de l'Institut. Alguns dels premiats d'aquesta ocasió —en el cas de la primera no hi podem fer referència per la manca de cap publicació que ho esmenti— són: Josep M. Arnavat, amb la Flor Natural; Francesc Martí Queixalós, amb el segon premi; Oleguer Huguet Ferré, amb el tercer, i Salvador Egea, amb el quart.

La prova de la voluntat d'aconseguir que aquests segons Jocs Florals siguin més rellevants que els primers, també la trobem en el fet que, en aquest cas, sí que hi ha una publicació. Una publicació en la qual, malgrat que se'n vulgui fer evident la pretensió de vetllar per la continuïtat de la llengua catalana, s'opta per una ortografia prenortativa, segurament perquè, tot i ésser clandestina, d'aquesta manera es pretenia evitar afegir més problemes legals, ja que, en tot cas, allò que la censura tolerava era aquesta ortografia.

A més, la publicació ens permet veure que les composicions són de baixa qualitat literària, el llenguatge és planer i el tema que tracten sovint gira entorn de la natura i la religió, i que es deixen embolcallar per l'alegria que domina en aquests certàmens, que, en definitiva, no eren més que un entreteniment —tot i que encarat a uns objectius determinats— per a les persones que hi participaven.

II. JOCS FLORALS DEL MAS DE LA BASSA DEL JUST

El 1946 és el segon i últim any dels Jocs Florals d'estar per casa. Això és possible que es degui al fet del naixement, pocs mesos abans, d'uns altres Jocs Florals a Reus; aquests, fets amb molta més majestuositat i seriositat, i amb molt més ressò, tot i que seguissin essent clandestins. Es tracta dels Jocs Florals del Mas de la Bassa del Just, mas propietat de la família Vallvè-Casellas, organitzats per Enric Prats Martí, que hi havia fet cap per refugiar-se dels atacs a la gent

d'Església, com ell era, i que segurament els endega perquè, com a treballador de l'Institut Pere Mata, coneixia els que allí ja s'hi havien celebrat el 1945.

Aquests Jocs Florals del Mas de la Bassa del Just comencen amb el pretext de la posada de llarg de la filla dels propietaris del mas: Josepa Vallvè i Casellas, fet que els donava una mica de marge en cas que tinguessin algun problema governatiu. De totes maneres, si van ser possibles, segurament va ser gràcies al vincle que tenien amb l'Església i, com recorda la filla gran d'Enric Prats Martí, Enriqueta Prats Auqué, en una conversa mantinguda amb ella, al fet que davant vivia un excoronel franquista que acudia sovint al mas i que devia intercedir perquè els seus veïns no tinguessin cap problema. I és que en aquest cas, a més, la senyera era present arreu, tot i que, retornant a les paraules d'Ainaud de Lasarte (2002: 8): «Des del 1939, l'exhibició pública de la bandera catalana fou prohibida per les autoritats d'ocupació», unes banderes que «es feien clandestinament amb peces de color vermell i groc, comprades per separat per no desvetllar sospites, i eren ben amagades fins al mateix moment de penjar-les».

Els membres del jurat del primer certamen d'aquests Jocs Florals són persones tan destacades com Mn. Ramon Muntanyola, mantenidor; Marià Manent, secretari, i Joaquim Santasusagna, president. Els premiats en aquest cas són: Rafael Vilà i Barnils, amb la Flor Natural; Xavier Amorós, tema Amor; Antoni Correig, tema Sant Josep; Mn. Ramon Muntanyola, tema Fe; Josep M. Arnavat, tema Campanar, i altra vegada Mn. Ramon Muntanyola, tema lliure, entre d'altres. Es tracta, és clar, de poetes de Reus o vinculats a aquesta ciutat d'alguna manera o altra, com és el cas de Mn. Ramon Muntanyola. Cal tenir en compte que Enric Prats en va fer difusió a les seves amistats més enllà de la ciutat de Reus, però que la dificultat de difondre amb normalitat el certamen a causa de la repressió que es vivia fa que, finalment, tot acabi recaient a mans de la gent més propera i que, fins i tot, hi hagi qui rebí més d'un premi, com hem vist que passa amb Mn. Ramon Muntanyola.

De la mateixa manera que en el cas dels Jocs Florals d'estar per casa, en la segona edició els Jocs Florals del Mas de la Bassa del Just són molt més ambiciosos i, també de la mateixa manera que aquells, aquests només compten amb dues edicions. Posats en la segona edició, doncs, la del 1947, la reina de la festa en aquest cas va ser Enriqueta Prats Auqué, la filla de l'organitzador.

El jurat que, en aquesta ocasió, havia de deliberar sobre les composicions presentades estava format per P. Ramon Castelltort, president; Felip Graugés, secretari, i Joaquim Santasusagna que, en aquest cas, feia de mantenidor. Els premiats foren: Antoni Correig, Oleguer Huguet, Albert Manent i Joan Llongueres, entre d'altres. En aquesta ocasió es varen convocar menys premis extraordinaris, segurament perquè no en recaiguessin tants sobre les mateixes persones, com havia passat en l'anterior certamen.

Els poemes, en una i altra ocasió, estan molt aferrats al formalisme i a una

visió de la realitat connectada a la naturalesa, que esdevé esperançadora perquè es connecta amb Déu. Tot amb un vocabulari elaborat i precís que, per tant, s'allunya d'aquell vocabulari més col·loquial que s'utilitza en els Jocs Florals d'estar per casa.

III. JOCS FLORALS DE VALLFOGONA DE RIUCORB

El mateix 1947 d'aquesta segona edició dels Jocs Florals del Mas de la Bassa del Just se'n celebren uns altres que, tot i dur-se a terme en un indret una mica apartat de Reus, a Vallfogona de Riucorb —com a «memòria del gran Vicenç Garcia, poeta i rector» (Muntanyola 1948: 187)—, la petja reusenca hi és evident. Xavier Amorós (2000: 135) ens ho relata:

Els I Jocs Florals del Balneari de Vallfogona de Riucorb, celebrats amb tota pompa als jardins del balneari, el 14 de setembre de 1947, van tenir gran presència reusenca. En primer lloc van ser literalment organitzats sota l'impuls del senyor Enric Agudé Parés —conspicu estiuellant de la colònia de l'entorn del balneari, propietari del conegut xalet Sant Jordi— i de la seva família. Els seus fills Jaume i Paquita van ser, respectivament, el secretari del jurat i la reina de la festa.

Aquests Jocs Florals, però, no són clandestins com els que hem vist fins ara, sinó que compten amb l'autorització eclesiàstica, que en permet, també, la publicació legal —feta a Reus— de les composicions guanyadores. D'aquí que en puguem trobar referències al *Diario Español* (veg., per exemple, *Diario Español de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*, núm. 2305, any VIII, dimecres 17 de setembre del 1947, p. 4), que ens explica qui en resulta guanyador i hi trobem altra vegada noms com Correig, Amorós, Oleguer, Vilà i Barnils, Mn. Muntanyola, etc., entre altra gent que res no tenia a veure amb Reus, com Josep M. Espinàs. En concret, Vilà i Barnils és qui rep la composició referida a la pàtria, tot i estar escrita en català; l'accèssit sí que seguia els paràmetres dictats pel règim —recordem, com diu Rafael Tasis (1997: 437) que hi havia «una disposició taxativa [que] prohibia que l'Englantina fos donada a una poesia escrita en la nostra llengua. Altrament, els discursos havien d'ésser en castellà», i aquesta disposició tampoc no es compleix. L'accèssit en castellà, que, és clar, gloriejava la pàtria espanyola, es tracta del treball presentat sota el títol *Perennidad de España*, de Manuel González Hoyos, que, de fet, era de Santander, i és l'única composició premiada en castellà.

Els membres del jurat en aquest cas eren: Mn. Lluís Riba (el rector de Vallfogona), president; Mn. Ramon Muntanyola, mantenidor; Mn. Manuel Trens, Dr. Salvador Vilaseca i Sr. Frederic Amat i Arnau, vocals, i Sr. Jaume Agudé, secretari. Es van rebre 187 composicions, de les quals només 4 eren escrites en castellà, fet que supera les expectatives que es tenien (Cunillera 1948).

Les composicions poètiques presentades en aquest certamen (que va poder comptar amb premis en metàl·lic —i premis destinats no només a poesia— gràcies a la contribució de diferents entitats com l'Ajuntament de Vallfogona o a aportacions individuals) en termes generals fan referència a l'amor, un amor que engloba el lema: «Pàtria, Fe i Amor», i que, per tant, en última instància, es tracta d'un amor a Déu; sempre, però, en la mateixa línia que en les altres ocasions, de composicions molt aferrades a la forma i a una visió romàntica de la natura que aporta pau i serenitat, si bé és veritat que aquí els poemes són més simbòlics i opten, en general, per una estrofa més llarga que en els altres casos.

No hi va haver una segona edició dels Jocs Florals de Vallfogona de Riucorb, però el 1948 a Reus hi va haver la II Feria de Muestras, que comptava, també, amb uns Jocs Florals en què de manera totalment legal la llengua catalana era permesa. És clar que aquests Jocs Florals ja eren tota una altra cosa i el rerefons catalanista dels altres brilla per la seva absència.

Cal tenir en compte, a més, que som en un context històric canviant, en què el final de la Guerra Mundial, amb la derrota del feixisme, atenua la repressió contra la llengua i la cultura pròpies de Catalunya. I això fa que la gent vagi perdent la por i aprofiti les esclatxes del Règim per fer-ne esquerdes en el mur que oprimeix Catalunya.

IV. L'EXCURSIONISME

Deixant de banda els Jocs Florals, tenim un altre focus de catalanisme vinculat a la poesia, el que es gesta al voltant de la figura de Joaquim Santasusagna. Segons Pere Anguera (1985: 5): «Santasusagna es convertí a Reus en mestre i model de civisme i en mantenidor i divulgador de l'esperit nacional, unes funcions per tothom reconegudes i que li valgueren una plural adhesió i simpatia, malgrat la relativa aspror del seu caràcter».

Santasusagna, preocupat com estava pel país i essent com era un enamorat de la poesia i de la terra, en el sentit físic, va impulsar els Maquis de la Poesia per tal de donar continuïtat a les velles figures literàries i bastir-ne de noves. Aquests Maquis de la Poesia van fer quatre sortides en què l'objectiu final era promoure la poesia catalana: el 15 d'abril de 1945 a la font Grossa (del Pinetell), el 5 de maig de 1945 a la font de la Vall (a Montblanc), el 15 de març de 1946 al mas de Mont-rava (a Alcover) i el 4 de maig de 1946 al mas de l'Escarriat (a Reus). És d'aquesta manera que naixen veus com la de Ramon Amigó, que després s'ha dedicat sobretot a l'aspecte toponímic, i la del reconegut Xavier Amorós, premi Carles Riba 1964.

Al costat de Joaquim Santasusagna hi trobem un altre amant de la poesia i de la terra: Josep Iglésies; els dos foren, també, «amb la mediació de Salva-

dor Torrell, [...] la base de la sessió poètica celebrada a casa del poeta Miquel Saperas a Barcelona on versificaren Antoni Correig, J. M. Arnavat i Ramon Amigó» (Ferré i Trill 2006: 135), fet que demostra la voluntat de donar embranzida a aquests poetes.

L'excursionisme, no només en aquest cas dels Maquis de la Poesia, sinó en termes generals, representarà tot un valor catalanista de recuperació dels valors nacionals que farà que Joaquim Santasusagna (1969: 75) digui que «a l'Excursionisme li devem la cultura renaixent». Així, l'Associació Excursionista de Reus, que es constitueix el 18 d'octubre de 1947,¹ el primer acte social que duu a terme és un recital de poesia a càrrec de Xavier Amorós el 23 abril del 1948. Seguint aquesta línia poètica de l'excursionisme trobem altres activitats, com la duta a terme el 22 d'abril de 1950, a càrrec de Ramon Amigó Anglès, sobre la poesia de muntanya; la del 15 de juny del 1950, a càrrec de Xavier Amorós i Solà: «Sant Bernat vist pels poetes reusencs» o, molt més endavant, la del 20 de març del 1958: un recital de poesies de muntanya.

Aquesta promoció de la poesia i de la literatura en general es fa evident quan el 1963 es convoca, des de l'Associació Excursionista de Reus, un certamen literari que compta, com a jurat, amb: Josep Iglésies Fort, president; Francesc Martínez i Massó, president de la Federació Catalana de Muntanyisme; Albert Manent i Segimon i Antoni Correig i Massó, vocals, i Ramon Amigó i Anglès, secretari (Dalmau 1965: 17).

V. EL CENTRE DE LECTURA

El Centre de Lectura —que havia estat clausurat i, per tant, inactiu durant anys— també convoca, al seu torn, uns premis literaris que es reemprenen dels que hi havia abans de la guerra. Així, el 1952 hi ha el V Certamen, que té com a finalitat «solemnitzar el centenario del nacimiento del insigne Arquitecto reusense Antonio Gaudí Cornet, que coincidirá con la ampliación de la Biblioteca e inauguración de otra de carácter popular» (*V Certamen-Centre de Lectura* 1952: 5), un certamen que admet obres presentades en català o en castellà, en el qual les obres en castellà són les predominants, fet que canviarà en el següent certamen, el 1959.

El que sí que destaca per la seva aposta catalana dins del Centre de Lectura són les *Antologies de la poesia reusenca* (1956-1961), emmarcades dins de la Diada de la Poesia Reusenca, com a aposta de la Secció de Literatura, aleshores presidida per Bonaventura Vallespinosa (veg. «Diada de la poesia reusenca» 1956: 98), que n'explica l'objectiu: «Hem volgut, senzillament, plantar un es-

1. La Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus no reprendrà la seva tasca fins al 1956 (veg. *Circular* 1956).

queix i us demanem que ens vulgueu ajudar a conrear-lo quan calgui, perquè tingui una esponerosa creixença, una bella florida i una sucosa maduresa.» L'última de les edicions d'aquestes antologies, però, no va anar a càrrec seu, sinó que la va delegar en Arnavat; d'aquí que adopti un matís diferent i que inclogui, com no havia passat abans, dibuixos —que van a càrrec de Pere Calderó, Juli Garola, Sefa Ferré, Ceferí Olivé, Enric Prats, Constantí Zamora, Nosàs i Ferrer Revascall, entre d'altres—; una *Antologia* que no va sortir, tot i que es tractés de l'antologia del 1961, fins al 1962.

En aquestes antologies es veu, com es diu, una clara voluntat de continuïtat, una continuïtat, en definitiva, per a la llengua catalana, que no només es manifesta en les veus antigues, sinó que també es pretén en les noves fornades de poetes, que és de l'única manera que es pot assegurar aquesta continuïtat pretesa, raó per la qual hi ha un espai destinat al guanyador del premi Poetes Novells, que també és obra del mateix Bonaventura Vallespinosa, des de la Secció de Literatura del Centre de Lectura de Reus. Aquest premi el guanyaran, el primer any, Jordi Gebellí; el segon, M. Cabré de Calderó, i el 1959, Gerard Ricart i Quintana.

L'*Antologia* es presenta com una mostra anual de la producció poètica dels reusencs i de les reusenques. Per seguir la tònica vista fins ara, també en aquestes antologies les composicions se cenyeixen molt a la forma i a la mètrica clàssica, tot i que també es doni entrada a versos més innovadors, de vegades, blancs, sovint de mètrica lliure, que serien els que correspondrien als autors més joves i més influïts per Barcelona —i per les noves tendències— com són Eulàlia Amorós o Gabriel Ferrater. En l'àmbit temàtic es veu l'anhel d'una esperança, sempre tenint com a rerefons el tema religiós, amorós i d'evocació a la natura, que ja hem vist en les altres ocasions. A part d'Eulàlia Amorós i Gabriel Ferrater, els altres poetes que hi apareixen són: Ernest Casajuana Escofet, Salvador Torrell i Eulàlia, Emili Donato Prunera, Josep Iglésies Fort, Rafael Vilà Barnils, Francesca Martorell de Domènech, Francesc Martí Queixalós, Mn. Ramon Muntanyola, Josep Alsina Gebellí, M. Cabré de Calderó, Enric Prats Auqué, Jordi Gebellí Puig, Gerard Ricart Quintana, Xavier Amorós, Ramon Amigó, Josep Maria Arnavat, Antoni Correig i Oleguer Huguet.

Aquestes antologies comptaran amb una darrera aportació de la mà de l'historiador Pere Anguera, uns quants anys més endavant, el 1975, en què es recuperen algunes veus de les primeres edicions com Antoni Correig, Josep M. Arnavat, Oleguer Huguet, Jordi Gebellí i Xavier Amorós; però en què predominen les noves veus, si més no, noves en aquesta plataforma. Així hi trobem: Josep M. Prous i Vila, Jordi Bacaria, Miquel Alcaraz, Miquel Escudero, M. Dolors Vallverdú, Antoni Nomen i el mateix Pere Anguera, responsable de la publicació.

CONCLUSIONS

Aquella poesia, per tant, que s'havia utilitzat com a símbol de pervivència i que en un primer moment es mostra jocosa i poc aprofundida, com també ho és l'ambient en què es desenvolupa, un institut psiquiàtric, de mica en mica va agafant cos i va superant els diferents estadis de la censura per esdevenir totalment normalitzada i de gran qualitat, si més no, en alguns casos; fet que, sens dubte, no hauria estat possible sense el treball contundent de determinades persones amb noms i cognoms concrets i sense el suport d'una part de l'Església que sí que volia promoure la nostra cultura i les nostres llibertats.

AGNÈS TODA I BONET
Universitat del País Basc

BIBLIOGRAFIA

1. *Referències bibliogràfiques*

- Ainaud de Lasarte 2002: Josep M. AINAUD DE LASARTE, «El redreçament d'un poble», dins *Cultura catalana i franquisme*, Barcelona, Fundació Jaume I, 5-6.
- Amorós 2000: Xavier AMORÓS, *Temps estranys. Clarobscur en la llarga postguerra reusenca. Llibre I, 1941-1950*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs.
- Anguera 1985: Pere ANGUERA, «Pròleg», dins Joaquim Santasusagna, *Contra els tòpics*, Reus, Centre de Lectura, 3-12.
- V Certamen-Centre de Lectura 1952: *V Certamen-Centre de Lectura*, Reus, Publicación de la «Revista del Centro de Lectura».
- Circular 1956: *Circular para los socios*, núm. 1, 4t trimestre de 1956, Reus, Sección Excursionista del Centro de Lectura de Reus
- Cunillera 1946: Joan CUNILLERA (impressor), *II Jocs Florals d'estar per casa*, Reus, edició privada.
- 1948: Joan CUNILLERA (impressor), *I Jocs Florals de Vallfogona de Riucorb*, Reus.
- Dalmau 1965: Rafael DALMAU (ed.), *I Certamen Literari de l'Associació Excursionista de Reus al Monestir de Poblet. Homenatge a Josep Prunera i Sedó. 21 d'abril de 1963*, Reus.
- «Diada de la poesia reusenca» 1956: «Diada de la poesia reusenca», *Revista del Centre de Lectura*, 50 (agost), 98.
- Ferré i Trill 2006: Xavier FERRÉ I TRILL, *Nació i excursionisme. Biografia intel·lectual de Joaquim Santasusagna*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs.
- Muntanyola 1948: Mn. Ramon MUNTANYOLA, «Discurs del Mantenedor» dins Cunillera (1948: 185-190).
- Riquer 1989: Borja DE RIQUER, «Primera part: un país després d'una guerra (1939-1959)» dins Borja de Riquer / Joan B. Culla, *El franquisme i la transició democràtica*, Barcelona, Edicions 62.
- Santasusagna 1969: Joaquim SANTASUSAGNA, *Memòries d'un muntanyenc*, Reus, Impremta Monàstica.

Tesis 1997: Rafael TÀSIS, *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*, Barcelona, Diputació de Barcelona.

2. *Fonts orals*

Converses amb Enriqueta Prats Auqué.

3. *Arxius*

Arxius de la família Prats-Auqué.

